

Postmodernisme en geografia? Una relativització de les geografies postmodernes

Alexandre COSCUELA i TARROJA

*Becari del Programa General de
Formació de Personal Investigador (DGICYT)
Departament de Geografia,
Universitat Autònoma de Barcelona*

«Allò que a un nivell sembla la darrera novetat, llençament publicitari i espectacle buit, és part d'una lenta transformació cultural que sorgeix a les societats occidentals, un canvi en la sensibilitat per al qual el terme postmodernisme és de fet, si més no ara com ara, completament adequat. La natura i profunditat d'aquesta transformació és discutible, però de transformació n'és. No vull ser malentès com si proclamés que hi ha un canvi general de paradigma dels ordres cultural, social i econòmic, una proclama com aquesta seria clarament destruïda. Però en un sector important de la nostra cultura hi ha un canvi notable en la formació de la sensibilitat, les pràctiques i el discurs que distingeixen un conjunt postmodern d'assumpcions, experiències i proposicions d'aquell del període precedent» (HUYSSSEN, 1984: 234-235).

El postmodernisme ha esdevingut la paraula de moda en ciències socials, a la dècada dels vuitanta, però el cas és que els reptes a la construcció del coneixement que s'han englobat sota aquest terme controvertit, confús i sovint ple de connotacions despreciatives, treuen a la llum qüestions prou importants com per que no sigui suficient (des)qualificar el postmodernisme ni com un símptoma del curricularisme acadèmic al mercat del treball intel·lectual (SANGREN, 1988), ni com (només) la simple lògica cultural del capitalisme postfordista d'acumulació flexible (JAMESON, 1984; EAGLETON, 1986; HARVEY, 1987, 1989). Si hom és capaç de transcendir aquestes explicacions contextualistes, aleshores els reptes del postmodernisme prenen el seu valor com a indicadors d'una crisi sense precedents en l'activitat intel·lectual (emmarcada en la crisi contemporània de la modernitat)

i, per tant, en el projecte d'una geografia crítica ja que qüestiona la mateixa raó de ser de la pròpia crítica (GREGORY, 1989b). D'altra banda, si, com s'ha suggerit, el postmodernisme és (però no només) la condició històrica del capitalisme postfordista (JAMESON, 1984; HARVEY, 1989; SOJA, 1989), aleshores qualsevol pràctica crítica contemporània només hauria de situar-se dins el propi post-modernisme (HUYSSSEN, 1984).

La comunitat intel·lectual (i amb ella els geògrafs, tot i el ja habitual retard) no ha restat indiferent als reptes del postmodernisme. El debat ha generat posicionaments sovint força conflictius: bé censurant i ridiculitzant o bé glorificant distintes interpretacions (en tots dos casos tant des de perspectives neoconservadores com crítiques radicals). Aquest enfrontament fa potser massa fàcil ridiculitzar o lloar el postmodernisme, però tant el seu rebuig total, com la seva acceptació plena i irreflexiva no fan altra cosa que amargar el veritable potencial crític dels seus reptes (DEAR, 1988; HARVEY, 1989; HUYSSSEN, 1984; SOJA, 1989), especialment quan una de les més fortes crítiques que ha rebut ha estat la d'haver abandonat el criticisme. En aquest context d'enfrontament multidimensional entre modernisme i postmodernisme i entre criticisme i neoconservadurisme, potser allò que caldria fóra construir aquests quatre conceptes i relativitzar, en el seu context, les seves aportacions per tal d'evitar els elogis o burles tant al modernisme com al postmodernisme entesos com a blocs monolítics (posició que seria profundament antipostmodernista). En definitiva, «cal salvar el postmodernisme tant dels seus defensors com dels seus detractors» (HUYSSSEN, 1984).

Cartografia

Tractar de definir el postmodernisme és una tasca especialment complexa ni que sigui només per l'extraordinària diversitat d'interpretacions que comprèn (i encara més perquè el relativisme del propi postmodernisme hauria de guardar-nos d'intentar generalitzar-les), de fet només sembla haver-hi acord sobre la seva interpretació com una crítica a la racionalitat del modernisme (DEAR, 1988; GREGORY, 1989a; HARVEY, 1989). GRAHAM (1988: 61) recull però una polèmica definició d'Osborne: «una creença que les idees de gran escala i les filosofies polítiques són inherentment perilloses (el terror de la totalitat). En el seu lloc cal celebrar la fragmentació i la subjectivitat».

El moviment postmodernista sorgeix en primer lloc en el món de l'art i l'estètica i no serà fins anys més tard que es traslladi el debat al camp de les ciències socials. Els seus antecedents s'identifiquen habitualment en el rebuig a la domesticació neoconservadora del modernisme i les avantguardes i a la seva assimilació en el projecte de modernització tant en la versió capitalista com comunista (HUYSSSEN, 1984). Aquesta afirmació presuposa un fet que paradoxalment sovint els postmodernistes obliden: el modernisme no fou mai un fenomen monolític, ben al contrari, conté tant els millors elogis com les crítiques més fortes a la modernització (HARVEY, 1989). Això permet interpretar la revolta dels 60s (l'antecedent immediat del postmodernisme) sorgint no com un rebuig al modernisme *per se* sinó com a reacció a una versió específica d'aquests esdevinguda imatge (clixé) del modernisme i resultat de la domesticació del projecte emancipador dels anys 20s i 30s en un projecte fordista i deshumanitzador a través de l'assimilació per part de la seva estètica i de la identificació de racionalitzar amb modernització per part del poder liberal-conservador establert als anys 50s (HARVEY, 1989). Això és especialment significatiu

car ofereix una interpretació dels orígens del postmodernisme com un moviment crític i de resistència per oposició a un modernisme esdevingut cultura afirmativa de l'establiment; de fet, el postmodernisme dels 60s, en el seu atac a l'alt modernisme, revitalitza l'herència de l'avantguardisme europeu i, per tant, apunta a una continuïtat amb determinades versions del modernisme (HUYSSSEN, 1984).

Però el postmodernisme en si no sembla aparèixer fins algun moment entre 1968 i 1972 (HARVEY, 1989) i, per contra de la revolta dels 60s, la situació als 70s sembla caracteritzar-se per la dispersió i disseminació de les pràctiques culturals i la dissolució del seu impuls emancipatori en un postmodernisme eclèctic i afirmatiu que abandona tota forma de crítica i un postmodernisme crític redefinit en termes no-modernistes i no-avantguardistes. Des de l'esquerra s'ha tendit a assumir l'assimilació neoconservadora individualista del postmodernisme (tot i el seu rebuig explícit des de la dreta per considerar-lo perillós); però per exemple, quan HARVEY (1989) critica el postmodernisme per neoconservador ho fa partint del mateix principi d'Habermas d'identificació amb un modernisme hereu del projecte il·lustrat d'emancipació humana i, per tant, crític. Per tant, el debat entre postmodernisme i modernisme no pot aïllar-se del debat entre neoconservadorisme o criticisme sinó que s'entrecrua de forma complexa amb aquest darrer: en termes d'acció política i social probablement els punts de contacte entre modernisme d'avantguarda i postmodernismes crítics i entre alt modernisme i postmodernismes neoconservadors superin amb escriu les similituds dins el modernisme o el postmodernisme.

D'altra banda, el postmodernisme cultural, moviment essencialment americà, cercà d'ençà dels 70s un paral·lelisme en teoria social crítica a través de la importació del postestructuralisme francès. Aquesta importació presenta, però, força connexions amb el nou criticisme americà (més anàrquic que no marxista) i, per tant, és més pròxim al discurs modernista d'allò que els propis postmodernistes reconeixen i, encara més: «...si hem de situar allò postmodern en el postestructuralisme s'ha de trobar en la manera que distintes formes de postestructuralisme han obert noves problemàtiques en el modernisme i han reinscrit el modernisme en les formacions de discurs del nostre temps» (HUYSSSEN, 1984). De fet, l'anàlisi textual de jocs de llenguatge dels postestructuralistes francesos ofereix una mena d'arqueologia de la modernitat més que no pas una teoria de la postmodernitat (HUYSSSEN, 1984) i la seva postmodernitat derivaria, si de cas, de la seva lectura retrospectiva de les limitacions del modernisme, i del seu fracàs per organitzar una crítica efectiva dels projectes de modernitat i modernització burgesos. La interpretació americana d'aquesta lectura francesa del modernisme com si fos l'expressió teòrica del postmodernisme no suposa sinó la reintroducció d'un discurs modernista en el postmodernisme (els teòrics francesos rarament empen el terme postmodernisme amb l'excepció de Lyotard).

Però, malgrat tot, el postmodernisme no es pot considerar una altra fase en la successió de moviments d'avantguarda o de revoltes del modernisme contra ell mateix, puix actua en un camp de tensió entre tradició i innovació o conservació i renovació, que ja no es pot copsar amb categories com progrés vs reacció, esquerra vs dreta, abstracció vs representació, etc. (HUYSSSEN, 1984). El postmodernisme suposa una exploració de les contradiccions i tensions internes del moviment modernista. I, alhora, és per aquesta raó que el postmodernisme no comporta necessàriament l'obsolescència del modernisme sinó que l'interpreta d'una nova forma i àdhuc se n'apropia estratègies per a noves situacions.

Allò que en veritat obsolesceix són aquelles interpretacions normatives, dogmàtiques i reduccionistes del modernisme en el discurs crític basades en una visió teleològica del progrés i la modernització, però no el modernisme com a tal: la crisi del modernisme no és més que la crisi d'aquelles tendències dins ell que es lligaven a la ideologia de la modernització (HUYSSSEN, 1984).

En termes polítics la crítica al modernisme, la modernitat i l'avantguarda ha estat contextualment relacionada amb la problemàtica de l'*altresa* (*otherness*), en especial perquè la cultura de la modernitat il·lustrada en les seves versions capitalista i comunista ha estat sempre una cultura d'imperialisme a totes les escales (HUYSSSEN, 1984), com apunten els moviments socials feministes, ecologistes, regionalistes o ètnics. En aquest sentit, un postmodernisme sorgit d'aquest context social, polític i cultural no pot ser sinó un postmodernisme de resistència (àdhuc de resistència al postmodernisme neoconservador i individualista dels yuppies), una resistència que haurà de ser sempre específica i contingent al context en que actua.

Relativitzacions

La interpretació del repte postmodernista en teoria social ha estat el rebuig a l'assumpció que l'objectiu de la ciència era desvetllar principis generals i globalitzadors que expliquessin els fenòmens bàsics de la realitat social i natural, principis caracteritzats per la seva universalitat i, per tant, independents del context històric i geogràfic del seu sorgiment, una assumpció originada en el concepte de racionalitat del projecte il·lustrat. Les crítiques postmodernistes impliquen, a grans trets (i fent una incorrecta abstracció de la seva diversitat), el rebuig a les justificacions de l'objectivitat en la recerca científica, tot contextualitzant la pretensió totalitzadora de la ciència en el context del modernisme: més enllà de remarcar el contextualisme i subjectivisme del pensament es qüestionen els propis criteris de legitimació del coneixement (NICHOLSON, 1990). Des del postmodernisme es considera que la pròpia legitimació del coneixement respon a la tradició modernista, ja que la persecució d'una teoria del coneixement es basa en el concepte modernista de la raó transcendent, capaç d'abstraure's del seu context espacio-temporal. Així, l'ideal modern de ciència no seria més que un ideal específic d'un lloc i un temps amb una càrrega política implícita i els criteris de legitimació teòrica serien, de fet, una expressió de les relacions de poder. Tot plegat comporta, doncs, el relativisme quan no l'abandonament de la teoria: les grans narratives de legitimació (p. ex. il·lustració, Hegel, Marx) ja no són creïbles car exemplifiquen un enfocament específicament modern al problema de la legitimació (LYOTARD, 1984). Cadascuna situa unes pràctiques de recerca i política en el conjunt d'un metadiscurs totalitzador de la història de la humanitat que es legitima a si mateix i legitima quines són les pràctiques correctes, quan, de fet, cada metadiscurs no és més que un discurs més entre els altres.

En canvi, per al postmodernisme la legitimació només pot ser plural i local (FRASER & NICHOLSON, 1990), amb diversos discursos de legitimació dispersos entre una pluralitat de pràctiques discursives: en comptes de cercar els procediments de recerca en filosofies de la ciència prescriptiva, es proposa fer-ho en la pràctica contextual. Els practicants haurien d'assumir ells mateixos la responsabilitat de legitimitzar la seva pràctica, en lloc d'excusar-se en filosofies. Així la crítica social només podria ser pragmàtica, ad hoc i contextual.

Aquesta interpretació de la justícia de les multiplicitats exclouria, però, la identificació i crítica de macroestructures de desigualtat i injustícia persistents en distints contextos, com ara les relacions de subordinació basades en classe, gènere o raça (FRASER & NICHOLSON, 1990) ja que en insistir que la societat és heterogènia i no totalitzable no es nega cap teoria social crítica que emprí categories generals (classe, gènere, raça), excessivament reduccionistes de la complexitat de les identitats socials com per a ser útils. Partint d'aquests principis el postmodernisme conclou que el criticisme social i la política no poden fonamentar-se en la filosofia i les teories generals i, per tant, tracta de desenvolupar concepcions de la crítica social que no es basin en la filosofia ni les teories (FRASER & NICHOLSON, 1988). LYOTARD (1984) proposa nous gèneres de crítica social basats en narratives locals, relativament discretes, del sorgiment, transformació i desaparició de pràctiques discursives. En tot cas Lyotard ha estat criticat per passar massa ràpidament de la premissa que la crítica social no pugui basar-se en la filosofia a la conclusió que tot criticisme ha de ser local, ad hoc i no teòric (FRASER & NICHOLSON, 1988).

Reptes

El repte essencial del postmodernisme a les ciències socials és, doncs, afrontar el relativisme del coneixement humà per tal d'obtenir una millor comprensió del món. Amb aquest objectiu s'ataca la racionalitat modernista i la seva epistemologia, basada en la recerca de veritats absolutes a través de metanarratives. La recerca modernista d'una teoria unificada resultà en una sèrie de teories internament consistents però mútuament excloents, i en una tolerància del pluralisme basada en la independència entre epistemologies. El postmodernisme, en incentivar el debat entre teories mostra les assumpcions ontològiques implícites en la construcció del coneixement, la qual cosa porta al rebuig de les teories globals. L'alternativa proposada és una conversació lliure i contextual entre tots els discursos, sense exclusions ni privilegis i negant criteris per tal d'establir prioritats entre ells. Aquesta negació de la racionalitat del discurs acadèmic força a reconsiderar de forma contínua la pròpia posició (DEAR, 1988).

Aquest rebuig dels sistemes de pensament complets i totalitzadors (tots són parcials), suggereix un eclecticisme escèptic amb elements de diversos sistemes amb objectius parcials, de tal forma que respecti les diferències, tensions i paradoxes entre els seus elements i eviti integrar-los en cap gran teoria (GREGORY, 1989a). Més enllà d'aquest escepticisme, el postmodernisme és també profundament relativista, en afirmar que la vida social no té ni coherència global ni lògica profunda, sinó que les seves raons de ser són la diferència i la singularitat (GREGORY, 1989a), valorant la complexitat i la paradoxa del món real davant la simplicitat abstracta i la coherència deductiva.

El postmodernisme sorgeix, en bona part, doncs, d'una crisi de representació: el reconeixement de les restriccions del llenguatge al coneixement en reflectir aquest, les estratègies d'exclusió i silencis dels sistemes filosòfics. Això fa necessària una tasca de deconstrucció de les epistemologies per tal d'exposar les contradiccions i paradoxes del propi sistema filosòfic i mostrar els límits del llenguatge al pensament per així resituar significats, fets i objectes (DEAR, 1988; SOJA, 1989). En un postmodernisme estricte la deconstrucció no hauria de permetre la posterior reconstrucció o reconceptualització, però sens dubte

la reconstrucció ha estat un dels interessos principals en teoria social, sobretot a través de la revalorització del contextualisme i l'empiricisme (SOJA, 1989) i de l'hermenèutica com a mètode de revaluació contínua d'interpretacions conflictives que reflecteixen comprensions parcials (DEAR, 1988).

Reconstruccions

En aquest context el plantejament clau és si és possible una política i teoria coherent des d'una posició postmodernista. La resposta és que sí, si és que el postmodernisme que s'adopta està reconstruït acuradament: ço és dir, postmodernisme i teoria no són incompatibles *per se*, si més no en la mesura en què les teories emprades o construïdes evitin la totalització i l'essencialisme. La clau resta, doncs, en identificar formes de teorització que evitin l'essencialisme, com és el cas de la teorització contextual. Però encara més enllà, el rebuig a la totalització del postmodernisme tampoc no comporta necessàriament l'abandonament de les grans teories per tal d'adreçar grans problemes polítics. En definitiva, la idea d'una teoria postmodernista no és contradictòria *per se* (FRASER & NICHOLSON, 1988).

Tota reconstrucció postmodernista hauria de passar, doncs, per un diàleg flexible entre enfocaments diversos i per una adaptació explícita a l'especificitat i diferències dels contextos socials en l'espai i el temps. De la mateixa manera els conceptes i categories emprats haurien d'estar més d'acord amb l'especificitat històrica i espacial del context que no amb universals abstractes, que si de cas s'haurien de deconstruir per resituar la seva especificitat en distints contextos. Ço és dir, tota teoria que es vulgui transespacial i transtemporal més que no ser universalitzadora hauria de ser comparativa, i tenir per objecte l'anàlisi de diferències i transformacions més que no la generalització de lleis globals. A més caldria substituir les categories més àmplies d'anàlisi (gènere, classe, raça, edat) per conceptes més complexos (multidimensionals) de la identitat social derivats de la seva combinació flexible i d'acord amb un cert pragmatisme contextual (FRASER & NICHOLSON, 1988). Una teoria postmodernista seria, així, força pragmàtica i adaptaria els seus mètodes i categories a cada tasca específica que afrontés. Un dels avantatges més importants seria la seva utilitat per la pràctica política contemporània, entorn de solapaments d'aliances contextuais més que no d'identitats universals essencials. Aquesta teoria i pràctica crítiques pluralistes serien, doncs, implícitament postmodernes. L'únic perill rauria en interpretar el postmodernisme com una simple invocació de nous ideals abstractes i universals (l'ideal de diferència), i no veure com la invocació postmoderna de la diferència sorgeix i es limita a les demandes de contextos específics (FRASER & NICHOLSON, 1988). El repte és doncs, ser sensible a les complexitats de les demandes, canvis i diversitats socials del context que poden fer de l'ús d'una mateixa categoria bé un perill, bé un estri per l'alliberament.

Geografies

El debat del modernisme i postmodernisme en teoria social no apareix en geografia fins a finals dels anys 80s (produint-se un fort debat intern a partir del 1988), tot i algunes incursions prèvies en aspectes puntuals de la qüestió (DEAR, 1986; OLSSON, 1982), i encara molt localitzat a Nordamèrica i especialment a la Costa Oest (un context socioeconò-

mic especialment adient per la seva combinació de postfordisme, diversitat i estètica postmoderna). El cas és que la qüestió postmodernista ha incidit en geografia de forma distinta a altres contactes anteriors de la disciplina amb els debats de les ciències socials: per primer cop la geografia no és només una disciplina importadora d'idees sinó que té el potencial d'esdevenir exportadora. La insistència en teoria social en el valor del context espacio-temporal en la constitució de les relacions socials provocà una certa atenció dels teòrics socials per les qüestions espacials, i els geògrafs, un cop assabentats de l'interès que desvetllava l'espai en altres disciplines i de la posició central del context espai-temps en teoria social, han encetat un doble debat intern sobre els intercanvis mutus: la reinserció de l'espai en la teoria social i la realineació de la geografia amb la teoria social.

Ara bé, fa tota la impressió que en geografia els reptes més profunds del postmodernisme s'han confós o dissolt dins aquest projecte de reinserció de la geografia en la teoria social crítica (no es pot assumir que aquestes teories siguin postmodernes), la qual cosa ha frenat bona part del seu potencial crític relativitzador de la formació del coneixement. Caldria analitzar fins a quin punt el fons no ha esdevingut anècdota i l'anècdota fons.

L'entrecreuament d'ambdós debats sobre la re teorització de l'espacialitat en la teoria social (GLICK, 1987; GREGORY & URRUY, 1985) i el recentrament de la geografia en teoria social (o la postmodernització de la geografia) (DEAR, 1988; GREGORY, 1989a; SOJA, 1989), ha resultat en diverses adaptacions o renovacions més o menys flexibles d'enfocaments a la geografia. En la seva major part aquests nous projectes parteixen d'adaptacions abstractes de discursos preexistents als quals s'incorporen alguns dels reptes del postmodernisme, raó per la qual es fa difícil parlar de geografies postmodernistes segons el model exposat abans de les característiques d'una teoria postmoderna, sinó que fóra més correcte parlar de la introducció o primers contactes dels reptes del postmodernisme amb discursos geogràfics essencialment modernistes.

En un extrem HARVEY (1989), presenta el postmodernisme com la lògica cultural del capitalisme contemporani i, especialment, de la reestructuració flexible de les economies capitalistes que comporta una intensa compressió del temps i l'espai, que resitua les qüestions espacials a l'agenda social, política i cultural. El discurs de Harvey ataca el dualisme entre modernisme i postmodernisme argumentant, d'acord amb JAMESON (1984) i Habermas, que els canvis del postfordisme no porten de cap manera a la fi del modernisme. Harvey deconstrueix la imatge monolítica del modernisme contra la que es justifica el postmodernisme, argumentant que el modernisme no és tan totalista com la imatge que el postmodernisme n'ha creat, sinó que, ben al contrari, el modernisme va constituir cultures d'avantguarda i oposició i la seva descripció monolítica resulta de l'assimilació i corrupció històrica de força radical a l'establiment. El seu llibre ha estat valorat per la seva reconexió de l'economia política i la cultura i per reintroduir les qüestions econòmiques en un discurs essencialment cultural (SMITH 1990).

Però més enllà de la seva interpretació de la condició de la postmodernitat, HARVEY (1987, 1989, 1990) proposa una reformulació de la geografia centrada en una renovació dinàmica del materialisme històric que no deixa d'incorporar alguns dels reptes del postmodernisme i el seu context: el tractament de la diferència i l'*altresa* (raça, gènere, etc.) com bàsics en qualsevol intent de copsar la dialèctica del canvi social; el reconeixement del valor de la creació d'imatges i discursos i de les pràctiques estètiques i culturals; el

reconeixement de la importància de les dimensions espai i temps (l'espacialització del materialisme històric); i la consideració del materialisme històric-geogràfic com un mode de recerca obert i dialèctic més que no tancat, i de la metateoria no com una afirmació de la veritat absoluta sinó com un intent de comprensió d'una condició contextual en l'espai i el temps (HARVEY, 1989). Encara més una afirmació explícita:

«Un mode de pensament que insisteix en l'autenticitat de les altres veus, que celebra la diferència, la descentralització i la democratització dels gustos, així com el poder de la imaginació sobre la materialitat, ha de tenir un tall radical (...) en les mans dels practicants més responsables tot el bagatge d'idees associat amb el postmodernisme pot ser emprat per fins radicals i per tant ser vist com part d'un gir fonamental envers una política més alliberadora» (HARVEY 1989: 353).

Així expressat el projecte de Harvey no sembla pas molt llunyà del de SOJA (1989), però, paradoxalment, mentre el primer rebutja l'etiqueta del postmodernisme, el segon s'hi adhereix plenament, àdhuc més enllà d'allò que el seu projecte suggeriria. Soja fa l'afirmació més explícita de la tendència a la reinserció de l'espai en teoria social, i defensa que aquesta tendència, tot i prèvia al sorgiment del postmodernisme en teoria social, està estretament vinculada amb ell (SMITH, 1990). La lluita per rescatar el postmodernisme del neoconservadorisme comporta una relativització del materialisme històric, però que els mètodes tradicionals no permetin comprendre la reestructuració econòmica i social contemporània no implica que calgui abandonar-los sinó que exigeix la seva pròpia reestructuració i adaptació flexibles per establir un projecte que sigui la base per l'emancipació de tots els oprimits i la resistència postmoderna davant les formes d'acumulació flexible (SOJA, 1989). El postmodernisme de Soja té quatre dimensions: una època de transició en la vida material i el pensament crític, un rebuig del discurs totalitzador i la recerca d'un nou llenguatge de representació per a la descripció geogràfica.

Soja repassa el privilegi del temps sobre l'espai en el modernisme i detecta silencis ontològics rera la subordinació de l'espai al temps i així cerca solucions ontològiques (SMITH 1990). Així, es proposa un exercici de deconstrucció i reformulació de la teoria social crítica i de la geografia humana entorn d'una reconceptualització ontològica de les relacions entre espai, temps i societat, que sigui capaç d'explicar realitats concretes i no només abstractes, no per menysprear la contextualització històrica sinó per valorar la geogràfica i fer així una geografia històrica dels processos socials, que evidència que la geografia no pot ser ignorada per les ciències socials. En aquest projecte de geografia humana postmoderna i crítica de Soja convergeixen tres vies d'espacialització: la reestructuració postfordista de la societat, el debat de la modernitat en filosofia i la reestructuració post-historicista de la teoria social. L'objectiu final de la reconstrucció és una especialització flexible de la geografia humana crítica que eviti el tancament paradigmàtic, la rigidesa del pensament categòric i els reduccionismes totalitzadors. Per assolir aquest objectiu cal ser capaç de suspendre el formalisme epistemològic per cercar noves combinacions teòriques creatives i noves formes pragmàtiques i dialèctiques d'interpretar el món empíric (SOJA, 1989).

Tanmateix a la pràctica, el projecte de Soja no acaba de quadrar amb els postulats postmodernistes per la seva implicació amb un sol enfocament teòric, el materialisme històric (el postmodernisme no rebutja l'hegemonia de cap perspectiva sola) i pel seu concepte estret de la diversitat. Com diu DEAR (1990) la noció d'una geografia postmodernista (en singular) és una contradicció en si mateix, i això és el que fa Soja, assimilar els reptes del post-

modernisme en un projecte marxista que privilegia l'esfera econòmica sobre la política i la social. Soja ha afrontat els reptes del postmodernisme però més que no derivar-ne cap geografia postmoderna els ha incorporat a una reconstrucció de la racionalitat de l'enfocament marxista en un context postmodern, però aquest és un tancament antiètic amb el repte postmodern.

Dear es mostra d'acord també en la necessitat de realinear la geografia amb la teoria social i d'espacialitzar aquesta darrera i, de fet, porta la reinserció de l'espai en teoria social al seu extrem quan afirma que «hem de deixar clar que la geografia és també tot, perquè tota la vida humana té una especificitat de lloc» (DEAR, 1988: 271) o que «en realinear-se amb les tendències de la teoria social i en acceptar els reptes de postmodernisme, s'estableix una identitat i sentit per la geografia, i la disciplina pren una importància central en la composició i interpretació del coneixement del nostre món» (DEAR, 1988: 272), i quan celebra la diversitat geogràfica i la variació areal com veritats ontològiques privilegiades (SMITH, 1990). L'objectiu central de la seva geografia reconstruïda és «la comprensió de la simultaneïtat del temps i l'espai en l'estructuració dels processos socials (...) l'estudi de la contemporaneïtat del procés social en el temps i l'espai» (DEAR, 1988: 270). Dear parteix que davant l'existència de distints enfocaments teòrics possibles per interpretar la creació i evolució de l'entramat temps-espai en què s'inscriu la vida econòmica, política i social, una teoria social postmoderna mantindria deliberadament les tensions creatives entre totes les teories a la recerca de millors interpretacions del comportament humà; però assumeix que tot i partir de premisses purament postmodernistes, adopta finalment un relativisme molt més limitat (de fet, el deconstructivisme). Dear acaba afirmant que no cal esdevenir un postmodernista per acceptar el seus reptes i insisteix en la necessitat d'una reconstrucció de la racionalitat que admeti la prioritització de discursos a través de la seva comparació i rebutja l'eclecticisme de tot s'hi val. Paradoxalment la seva anàlisi de la geografia incideix en la necessitat d'establir uns nous centres disciplinaris (les geografies econòmica, política i social) al voltant dels quals s'articularien les altres especialitzacions. Aquesta visió jeràrquica i centralista de la geografia no deixa de ser també antiètica amb la defensa aferrissada de la diversitat, la descentralització i el contextualisme postmodernistes (SCOTT & SIMPSON-HOUSLEY, 1989).

Altres afirmacions més mesurades del valor del postmodernisme han insistit en el seu antiessencialisme (GRAHAM, 1988; BEAUREGARD, 1989; GREGORY, 1989a, 1989b) però sense complaure un eclecticisme radical ni caure en teories totalitzadores. Aquestes possibilitats crítiques són potser les que tenen més valor en geografia, més que no les reconstructives (SMITH, 1990). GRAHAM (1988), per exemple, destaca algunes contradiccions del discurs postmodernista (com la seva tendència a essencialitzar quan consideren el marxisme o el modernisme com monolítics), però tanmateix destaca la necessitat que els marxistes reconeguin que el seu discurs no és sinó un de molts per tal de fer-se sentir la seva veu enmig de la cacofonia postmodernista: continuar privilegiant el marxisme com l'únic discurs només portaria que ningú se l'escoltés, ja que el marxisme no està sol ni és el primer en la comunitat de discursos. Graham, des d'una defensa de la importància de l'anàlisi marxista, destaca la necessitat de reconèixer el valor complementari d'altres interpretacions del món en competència (gènere, entorn, nacionalisme, etc.) per tal de relacionar la qüestió de classe amb aquestes altres qüestions en processos de mútua constitució social.

GREGORY (1989a, 1989b), en canvi identifica tres reptes del postmodernisme: a la construcció de sistemes de pensament complets i globals; a les ambicions totalitzadores de les ciències socials tant de coherència global com d'explicació estructural; i a la valoració de la diferència, la particularitat i singularitat. D'aquests reptes i de la pròpia evolució de la pràctica empírica de la disciplina, GREGORY (1989a) proposa un retorn a la diferenciació d'àrees, però ara teòricament informada. Gregory participa també del doble projecte de revalorització de la geografia en la teoria social. En aquest sentit més que establir un projecte específic de geografia humana presenta acuradament la història recent de transferències mútues de coneixement entre la geografia i altres ciències socials (economia política, sociologia i antropologia). D'una banda establint el que sembla hauria de constituir la bateria de teories per als estudis regionals teòricament informats, de l'altra establint un camí progressiu (per tant modernista) envers la postmodernització de la geografia i l'espacialització de la teoria social. A diferència dels anteriors, GREGORY (1989b) reconeix les dificultats pràctiques de mantenir el diàleg entre tradicions teòriques competitives que suggereix la noció postmodernista de les tensions creatives (i que altres autors assumeixen sense plantejar-se la seva aplicació real) i identifica els intents més reeixits i innovadors al voltant de la construcció modernista de noves grans teories, com en el cas de la teoria de l'estructuració de Giddens i la teoria de l'acció comunicativa de Habermas.

Empiricismes

Fins a la data, la major part d'interpretacions del postmodernisme en geografia, es caracteritzen per una visió exclusivament normativa de com cal adreçar la desconstrucció i reconstrucció de la disciplina, però encara està per veure com pot ser una geografia postmodernista en la pràctica empírica i contextual. Aquesta qüestió, sovint evitada en les exposicions teòriques és especialment significativa, car una teoria postmodernista hauria de proclamar la combinació flexible d'enfocaments segons les necessitats contextuals. En aquest sentit, agafant la qüestió pel vessant pràctic en lloc del teòric s'identifiquen, si més no, dos antecedents a un postmodernisme empíric teòricament informat en geografia: els estudis de localitats i la nova geografia regional, i les anàlisis contextuals en geografia del gènere.

Pel seu èmfasi en el pluralisme i la fragmentació, diversitat i diferència, el postmodernisme en geografia s'associa sovint amb els recentment populars estudis de localitats (COOKE, 1989; LOVERING, 1989; MASSEY, 1990; SMITH, 1990). A més bona part de la bibliografia sobre postmodernisme i nova teoria social està imbuïda d'un centrament d'allò local. Els estudis de localitats i la nova geografia regional sorgeixen, de fet, del mateix context de valoració de la diversitat, singularitat i el context que inspiren el postmodernisme. Més encara, si més no en la seva inspiració, aquests són estudis teòricament informats i oberts a la combinació i convergència d'enfocaments diversos segons les necessitats del context, de la mateixa manera que cerquen un terme mig entre explicació i descripció i entre allò local i allò general (GILBERT, 1988; MASSEY, 1990; PUDUP, 1988; THRIFT, 1990). Paradoxalment, però, mentre les geografies postmodernistes teòriques són un fenomen essencialment americà, els estudis de localitats són essencialment britànics. Potser ha estat aquesta una de les raons per les quals la literatura que tracti de comparar el vessant teòric dels primers amb l'empíric dels segons és escadussera i encara pren posicions

extremes bé a favor (COOKE, 1989) o en contra (LOVERING, 1989). En tot cas cal remarcar que la revitalització de l'estudi dels llocs concrets no ve donada per un debat acadèmic intel·lectual, que fou secundari, sinó pel propi context socioeconòmic (MASSEY, 1990). Les possibilitats de combinació d'ambdues perspectives semblen, si més no, suggerents.

Per contra el debat de la relació entre postmodernisme i feminisme té ja una certa tradició en la pràctica política i en teoria social (NICHOLSON, 1990). Els estrets lligams de la geografia feminista amb la teoria social i el propi caràcter postmodern d'alguns dels principis del feminisme (o el caràcter feminista de principis postmoderns) com la diversitat i l'*altresa*, la desconstrucció del llenguatge i les teories, la flexibilitat combinatòria d'enfocaments teòrics o el contextualisme teòricament informat, fan que la geografia feminista aportí un bagatge de postmodernisme pràctic i empíric del qual està mancada la geografia en el seu conjunt. Bagaatge que potser fins i tot troba una certa expressió en anàlisis contextuals informades per combinacions teòriques flexibles (MACKENZIE, 1989a, 1989b; ROSE, 1989). Si en teoria social la complementarietat sembla derivar de la combinació de l'antiesencialisme del postmodernisme amb el criticisme social del feminisme (FRASER & NICHOLSON, 1988), en geografia podrien associar-se la complementarietat de la reflexió teòrica de les geografies postmodernistes amb el contextualisme pràctic i flexible i la valoració de la diversitat del feminisme.

Tanmateix, com en teoria social, els primers encontres entre feminisme i postmodernisme en geografia han estat conflictius, especialment les reconstruccions postmodernes de la geografia, emparades en suposades propostes de diversitat, han estat criticades (especialment Harvey i Soja), per haver ignorat sistemàticament tant les aportacions teòriques, polítiques i pràctiques del feminisme, com el valor de les relacions de gènere en la formació d'identitats socials complexes (BONDI, 1990; CHRISTOPHERSON, 1989; MCDOWELL, 1990). Nocions de diferència, centrals al postmodernisme, deriven en bona part de les anàlisis feministes i en geografia la connexió amb anàlisis postmodernistes més àmplies ha començat amb un recentrament del feminisme en teoria social. La reconexió amb el feminisme i la retenció d'un fort cos d'anàlisi de classe no ha evitat el projecte més gran que lliga geografia i teoria social de ser catalogat com elitista i acadèmic (CHRISTOPHERSON, 1989) (SMITH, 1990).

Remarques

Aquesta comunicació ha presentat, amb més immediatesa que no pas reflexió alguns comentaris sorgits dels primers contactes de l'autor amb els debats postmodernistes i de la reinserció de la geografia en la teoria social. Més que no introduir exhaustivament els conceptes i definicions bàsics, s'ha pretès presentar alguns dels elements característics de la complexitat i diversitat d'interpretacions, i la transcendència de la qüestió.

Els reptes del postmodernisme han generat un intens i complex debat en teoria social on s'han creuat les reflexions més *metafísiques* i estètiques sobre els significats del modernisme i el postmodernisme, amb les més polítiques sobre les interpretacions de les implicacions crítiques radicals i neoconservadores d'ambdós. En el marc de la teoria social la qüestió clau del debat ha estat la possibilitat o no de desenvolupar teories socials i accions polítiques radicals coherents en el marc d'un postmodernisme que nega les teo-

ries totalitzadores i tota justificació filosòfica i no contextual de la legitimació dels discursos acadèmics i polítics, en nom del respecte a la diversitat i les altres veus. Òbviament les respostes són tan diverses com postmodernismes hi han, però per evitar la totalització tampoc no sembla necessari renunciar a les teories, flexibles i contextuais això sí.

En geografia la diversitat d'interpretacions del repte postmodernista coincideix amb el projecte de reinserció de l'espai en la teoria social crítica i la realineació de la geografia amb aquesta teoria social crítica. Tanmateix aquest és un projecte que té poc més de postmodernista que el context postfordista en què es dona: les reconstruccions pretesament postmodernistes de la geografia són majoritàriament antiètiques amb el postmodernisme: d'una banda pel recurs a les teories totalitzadores i les meta-narratives més que a les combinacions i tensions flexibles d'enfocaments, de l'altra per la seva estreta interpretació de la diversitat en la conformació d'identitats socials complexes. La geografia ha començat a acceptar el repte postmodernista, però amb una tendència a assimilar-lo dins els discursos teòrics preexistents i a ignorar-ne les seves possibles aplicacions pràctiques àdhuc els paral·lelismes dels estudis de localitats i la geografia del gènere.

Les versions geogràfiques teòriques del postmodernisme s'allunyen de la idea de teoria postmoderna entesa com exploració amb un eclecticisme escèptic de les tensions entre distintes perspectives per a guanyar una visió més completa de la realitat en una constant tensió entre estructures i acció humana i entre allò idiogràfic i nomotètic, i en un procés continu de desconstrucció i recontextualització mitjançant paradoxes i contradiccions del món real. Un model prou semblant a algunes recerques empíriques en estudis de localitats i geografia del gènere. Donat el valor del context i l'empiricisme en postmodernisme, els estudis de localitats i la nova geografia regional semblen el camp on podria produir-se l'expressió pràctica de les geografies postmodernistes com ja suggereix SOJA (1989). Tanmateix, la geografia del gènere, tant sovint ignorada i marginada, presenta un bagatge postmodernista important tant pel que fa a molts dels seus principis teòrics (compartits molts amb el postmodernisme) com a la seva pràctica.

La importància dels reptes relativitzadors que el postmodernisme ha plantejat a la formació del coneixement fa que calgui protegir-los tant dels seus defensors com dels seus detractors i adreçar-los de forma seriosa i oberta. En aquest sentit, s'ha volgut insistir en la pròpia relativització del postmodernisme obert a moltes distintes interpretacions tant neoconservadores com radicals crítiques, en la consistència de teories socials crítiques postmodernes contextuais i en el fet que acceptar els reptes del postmodernisme no comporta necessàriament haver d'adoptar les seves solucions.

Bibliografia

- ALBÉRTSEN, N. (1988): «Postmodernism, postfordism, and critical social theory», in *Environment and Planning D.: Society and Space*, 6(3), pp. 339-365.
- BARNES, T., BEAUREGARD, R.A., DEAR, M.J. & THRIFT, N.J. (1990): «Time and space, Text and context: books in 1989» in *Environment and Planning D.: Society and Space*, 8(4), pp. 485-494.
- BEAUREGARD, R.A. (1988): «In the absence of practice: the locality research debate» in *Antipode*, 20(1), pp. 52-59.

- (1989): «Between modernity and postmodernity: the ambiguous position of US planning» in *Environment and Planning D: Society and Space*, 7(4), pp. 381-396.
- BONDI, L. (1990a): «Feminism, Postmodernism, and geography: space for women?» in *Antipode*, 22(2), pp. 156-167.
- (1990b): «Progress in geography and gender: feminism and difference» in *Progress in Human Geography*, 14(3), pp. 438-446.
- CALLINICOS, A. (1989): *Against postmodernism*. Cambridge: Polity Press.
- CHRISTOPHERSON, S. (1989): «On being outside "the project"» in *Antipode*, 21(2), pp. 83-89.
- COOKE, Ph. (Ed.) (1989): *Localities: the changing face of urban Britain*. London: Unwin Hyman.
- CURRY, M. (1990): «Postmodernism and the search for geographies beyond time» in *Association of American Geographers Annual Meeting Program and Abstracts*, Toronto: AAG, p. 46.
- DAVIS, M. (1991): *The city of quartz*. London: Verso.
- DEAR, M.J. (1986): «Postmodernism and planning» in *Environment and planning: Society and Space*, 4(4), pp. 367-384.
- (1988): «The postmodern challenge: reconstructing human geography» in *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS: 13(3), pp. 262-274.
- (1990): «Book review: postmodern geographies: the reassertion of space in critical social theory» in *Annals of the Association of American Geographers*, 80(4), pp. 649-654.
- DEAR, M.J. & WOLCH, J.R. (1989): «How territory shapes social life» in WOLCH, J. R. & DEAR, M.J. (Eds.): *The power of geography: how territory shapes social life*. Boston: Unwin Hyman, pp. 1-18.
- EAGLETON, T. (1986): «Capitalism, modernism, and postmodernism» in EAGLETON, T. (Ed.) *Against the grain: selected essays*. London: Verso.
- FOLCH-SERRA, Mireya (1989): «Geography an postmodernism: linking humanism and development studies» in *Canadian Geographer*, 33(1), pp. 66-75.
- FRASER, N. & NICHOLSON L.J. (1988): «Social criticism without philosophy: an encounter between feminism and postmodernism» in *Theory Culture and Society*, 5(2-3), pp. 373-394. Reproduit in NICHOLSON, L. J. (Ed.) *Feminism/Postmodernism*. New York: Routledge, 1990, pp. 19-38.
- GILBERT, A. (1988): «The new regional geography in English and French speaking countries» in *Progress in Human Geography*, 12(2), pp. 208-228
- GLICK, T.F. (1987): «History and philosophy of geography» in *Progress in Human Geography*, 11(3), pp. 405-416
- (1990): «History and philosophy of geography» in *Progress in Human Geography*, 14(1), pp. 120-128
- GRAHAM, J. (1988): «Post-modernism and marxism» in *Antipode*, 20(1), 1988, pp. 60-66.
- GREGORY, D. (1989a): Areal differentiation and post-modern human geography» in GREGORY, D. & WALFORD, R. (Eds.): *Horizons in human geography*. Basingstoke: MacMillan, pp. 67-95.
- (1989b): «The crisis of modernity? Human geography and critical social theory» in PEET, R.J. & THRIFT, N. J. (Eds.) *New models in geography: the political-economy perspective*. London: Unwin Hyman, vol. II, pp. 348-385.
- GREGORY, D. & URRY, J. (Eds.) (1985): *Social relations and spatial structures*. Basingstoke: MacMillan.

- HARVEY, D. (1987): «Flexible accumulation through urbanisation: reflections on "post-modernism" in the American city», in *Antipode*, 19, pp. 260-286.
- (1989): *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.
- (1990a): «Between space and time: reflections on the geographical imagination» in *Annals of the Association of American Geographers*, 80(3), pp. 418-434
- (1990b): «Book review: New models in geography: the political-economy perspective» in *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS: 15(4), pp. 376-385.
- HUYSSSEN, A. (1984): «Mapping the postmodern» in *New German Critique*, 33, pp. 5-52 (reproduit in NICHOLSON, L.S. (Ed.): *Feminism/Postmodernism*. New York: Routledge, 1990, pp. 234-280)
- JAMESON, F. (1984): «Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism» in *New Left Review*, 146, pp. 53-92. Reproduit in JAMESON, F. (Ed.) *Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism: selected essays*. London: Verso, 1991.
- LOVERING, J. (1989): «Postmodernism, marxism, and locality research» in *Antipode*, 21(1), 1989, pp. 1-12.
- LYOTARD, J.F. (1984): *La condition postmoderne*. (trad. cast. *La condición postmoderna*, Barcelona: Anagrama)
- MCDOWELL, L. (1990): «Gender matters: feminism/postmodernism in Glasgow and Toronto» in *Area, Institute of British Geographers*, 22(4), pp. 387-390.
- MACKENZIE, S. (1989a): «Women in the city» in PEET, R.J. & THRIFT, N.J. (Eds.): *New models in geography: the political-economy perspective*. London: Unwin Hyman, vol. II, pp. 109-126.
- (1989a): «Restructuring the relations of work and life: women as environmental actors, feminism as geographical analysis» in KOBAYASHI, A. & MACKENZIE, S. (Eds.): *Remaking human geography*. Boston: Unwin Hyman, pp. 40-61.
- MASSEY, D.B. (1990): «L'estudi de localitats en geografia regional» in *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 21, pp. 73-87.
- NICHOLSON, L.J. (Ed.) (1990): *Feminism/Postmodernism*. New York: Routledge.
- OLSSON, G. (1982): in GOULD, P. & OLSSON, G. (Eds): *A search for common ground*. London: Pion.
- PEET, R.J. i THRIFT, N.J. (Eds.) (1989): *New models in geography: the political-economy perspective*. Boston: Unwin Hyman, 2 vols.
- PUDUP, M.B. (1988): «Arguments within regional geography» in *Progress in Human Geography*, 12(3), pp. 369-390.
- ROSE, D. (1989): «A feminist perspective of employment restructuring and gentrification: the case of Montréal» in WOLCH, J.R. & DEAR, M.J. (Eds.): *The power of geography: how territory shapes social life*. Boston: Unwin Hyman, pp. 118-138.
- SANGREN, P. (1988): «Rhetoric and the authority of ethnography: 'postmodernism' and the social reproduction of texts» in *Current Anthropology*, 29, pp. 405-424.
- SCOTT, J.S. & SIMPSON-HOUSLEY, Paul (1989): «Relativizing the relativizers: on the postmodern challenge to human geography» in *Transactions of the Institute of British Geographers*, NS: 14(2), pp. 231-236.
- SIDAWAY, J.D. (1990): «Post-fordism, post-modernity and the Third World» in *Area, Institute of British Geographers*, 22(3), pp. 301-303.
- SMITH, N. (1990): «Geography redux? The history and theory of geography» in *Progress in Human Geography*, 14(4), pp. 547-559.

- SOJA, E.W. (1989a): *Postmodern geographies: the reassertion of space in critical social theory*. London: Verso.
- (1989b): «Modern geography, Western Marxism, and the restructuring of critical social theory» in PEET, R.J. & THRIFT, N.J. (Eds.): *New models in geography: the political-economy perspective*. Boston: Unwin Human, vol. II, pp. 318-347.
- THRIFT, N. (1990): «For a new regional geography 1» in *Progress in Human Geography*, 14(2), pp. 272-279.